TÎN

﴿٩٥﴾ سُورَةُ التّٖينِ

Vettîni Sûresi de mekkîdir. Bahirde Katâdeden ve ibni Abbastan medenî olduğuna dâir bir rivayet dahi zikredilmiş ise de İbni Darîs ve Nehbas ve ibni Merduye ve Beyhekî ondan cumhur kavline muvafık rivayet eylemişlerdir. « وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِينِۙ » diye huzure işaret de bunun Mekkede nüzulünü iş'ar eder. Çünkü beledi emînden murad bütün müfessirînin ittifakıyle Mekkedir.

Âyetleri - Sekizdir.

Fasılası - م ٠ ن Harfleridir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ وَالتّٖينِ وَالزَّيْتُونِۙ ﴿٢﴾ وَطُورِ سِينِينَۙ ﴿٣﴾ وَهٰذَا الْبَلَدِ

الْاَمِينِۙ ﴿٤﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِٓى اَحْسَنِ تَقْوِيمٍۙ ﴿٥﴾ ثُمَّ
رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِلِينَۙ ﴿٦﴾ اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍۭ ﴿٧﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ
بِالدِّينِۭ ﴿٨﴾ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ﴿﴾

Sh:»5928

Meali Şerifi

Kasem olsun o Tîne 1 Ve o Zeytune 2 Ve o Turi sînîne 3 Ve Bu beledi emîne 4 Ki biz insanı en güzel bir biçimde yarattık 5 Sonra da çevirdik esfeli sâfilîne kaktık 6 Ancak iyman edip yarar ameller yapan kimseler başka, onlar için kesilmez bir ecir vardır O halde sana dîni ne tekzîb ettirir? 7 Allah "Ahkemülhâkimîn" değil mi? 8

1. ﴿وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِۙ﴾ - Tîn incir demek ise de burada öyle terceme etmekten pek muvafık olmıyacaktır. Zira müfessirînin bir çoğunun beyanına göre burada tîn ve zeytun birer ismi alem

mevkiindedirler. Alem olmuş adların ise tercemesine kalkışmak doğru değildir, Çünkü onlar mefhumlarıyle değil, lafızlarıyle müsemmalarını ta'rif ederler. İncir köyü denilmekle bilinen bir köy Tîn karyesi diye terceme edilmekle ta'rif olunmuş olmıyacağı gibi Tîn namıyle anılan bir dağı veya mescidi veya beldeyi de incir diye anlatmağa kalkışmak iyzah değil, teşviş olur. Filvaki' tefsirler burada tîn ve zeytun hakkında başlıca iki kavil nakl eylemişlerdir:

BİRİSİ: Bir kısım müfessirîn demişlerdir ki; Zâhiri tîn ve zeytundan murad bu nam ile meşhur olan incir ve zeytun yemişleri veya ağaçlarıdır. Zira lûgaten zâhir olan bu olduğu gibi Hasenden, Mücahidden, Ikrimeden, İbrahimi Nehaîden, Atadan, Mukatilden, Kelbîden ve daha ba'zılarından « هٰذَا تِينُكُمْ وَ زَيْتُونُكُمْ هُوَ = sizin şu inciriniz ve zeytununuz» yâhud « اَلتِّينُ الَّذِى يُؤْكَلُ وَالزَّيْتُونُ الَّذِى يُعْصَرُ = Tîn o yenilen ve zeytun o sıkılan» yâhud « اَلْفَاكِهَةُ الَّتِى تَاْكُلُ النَّاسُ = Nâsın yediği yemiş» ta'biriyle rivayet edilmiş ve İbni Abbasa da nisbet olunmuştur. Bunlardan ise bir mecaz veya kinâye kasdına karîne bulunmayınca zâhir olan incir ve

zeytun diye bildiğimiz meyvalar olmaktır. Lâkin bu surette insan hılkatinin güzelliğini veya çirkinliğini ve akıbetinin acılığını veya tatlılığını takrir ederken incir ve zeytune kasem ile başlamanın münasebeti ne olduğunu da düşünmek lâzım geleceğinden incir ve zeytunun insan hayatı için hem gıda, hem fâkihe hem deva, hem ticaret noktai nazarından fâideleri pek çok olan meyvaların en güzel ve en mubareklerinden olduğunu iyzaha çalışmışlardır. Ki biz bunu burada tafsile lüzum görmiyoruz: İnsan yaşamak için maddî ve ma'nevî erzaka muhtactır. Maddî erzakın en mühimleri tatlı ve tuzlu veya yağsız ve yağlı me'kûlât, bunların en güzelleri de meyvalardır. İşte incir ve zeytun ya meyvaların en nâfi' ve en mubarekleri olmak itibariyle hususıyyetlerine veya zikri hass iradei âmm tarikıyle tatlı veya tuzlu, yağsız veya yağlı alel'umum ehemmiyyetli me'kûlâtı temsil edecek birer misal, turisînîn ve beledi emîn de ma'nevî erzaka mahall olan mevakıi mubareke olmalarına binâen bunlara kasem edilmiştir, demek olabilir. Maamafih insan hılkati noktai nazarından düşünüldüğü zaman « وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثٰىۙ » kaseminin tazammun ettiği vechile bu iki meyvanın dişi ve erkekten kinâye olmaları ihtimali de baîd değildir. Bu kavle göre tîn ve zeytun, incir ve zeytun, diye terceme olunabilir.

Diğer kavle gelince: Bir çok müfessirîn de demişlerdir ki: Burada tîn ve zeytundan murad yemiş değil, bu

isimler ile yâd olunur mubarek yerlerdir. Turisînîn ve beledi emîn ile beraber zikri de buna karînedir. Âlûsî de bir çoğunun zâhib olduğu üzere bunlar mubarek şerefli buk'alara kasemdir diye bu kavli tercih eylemiştir. Bunlar nereleri olduğuna gelince de birer dağ ismi, birer mescid ismi, birer belde ismi olması hakkında üç kavil zikreylemişlerdir. Şöyle ki:

1- Birer dağdırlar. İbni Cerîr de Katâdeden: Tîn, Dimeşkın bulunduğu cebel, zeytun Beyti

makdisin

Sh:»5930

bulunduğu cebeldir. Ikrime bir rivayette de bunlar iki cebeldir. Rebi'den: Hemedan ile Hulvan arasında iki dağ, Şam dağları. Saıyd ibni Mensur ve İbni Ebî Hâtim, Ebu Habîb Hâris ibni Muhammedden: Tîn, Turi tîna, zeytun Turi zeyta denilen dağlardır. İyi incir ve zeytun bittiği için bu namlarla tesmiye olunmuşlardır. İmami Râzî bunu İbni Abbasın kavli olmak üzere naklederek şöyle der: İbni Abbas demiştir ki bunlar arzı mukaddesten iki dağdır, incir ve zeytun menbiti olduklarından dolayı bunlara süryanîde Turi tîna, Tîn dağı ve Turi zeyta, zeytun dağı denilmiştir. Bu takdirde Allah teâlâ Enbiya yetişen yerlere kasem etmiş demektir.

Tîn denilen dağ İsa aleyhisselâmın, zeytun, Şam, Benî İsrail Enbiyasının ekserîsinin mahalli bi'seti, Tur Musa aleyhisselâmın mahalli bi'seti, beledi Emîn de Muhammed aleyhisselâmın mahalli bi'setidir. Şu halde hakikatte kasemden murad, Enbiyaya ta'zîm ve derecelerini i'lâm demek olur.

2- İki mesciddirler. İbni Zeyd, tîn Dimeşk mescidi, zeytun Beyti makdis mescidi, demiş, Kâb da tîn, Dimeşk mescidi, zeytun İliya mescidi, İbni Abbastan bir rivayette de tîn, Nuh mescidi, zeytun Beyti makdis mescididir.

3- İki beldedir. Kâ'bdan: Tîn Dimeşk, zeytun beyti makdistir. Şehr ibni Havşeb de tîn Kûfe, zeytun Şam demiştir. Muradı Kûfenin bulunduğu arz demek olacaktır ki Nuh aleyhisselâmın menzili denilir.

Demek ki tîn ve zeytun esasen ma'lûm incir ve zeytun meyvaları ve ağaçları olmakla beraber bunların yetişdiği bereketli yerler olmakla ma'ruf iki dağ ve onlarda iki belde ve onlar da iki mescid dahi tîn ve zeytun namlariyle tanınmış, bunlar da Turi seyna ve Mekke gibi dîn menşei mubarek, şerefli yerler sayılmış olduğundan burada hayat için maddî, ma'nevî rızkın ve incir ve zeytun gibi nâfi' semereler verecek sa'y-ü amelin ve mekânın ehemmiyyetine ve bilhassa incir ve zeytunun lezzet,

kıymet ve menafi'ine dahi iyma ve işaret ile beraber daha ziyade Enbiya menşei dîn matlaı olmakla ma'ruf kudsî yerlere kasem edilmiştir. Bundan dolayı sahib Keşfin dediği gibi bunların mecmuu dinî ve dünyevî hayr-u bereketiyle Arzı mukaddese ve emîn bir beldeye kasem demek olur. Yalnız incir ve zeytuna kasemde ise bu âhenk ve şümulü anlamak güçtür. Onun için tîni ve zeytunu sâde incir ve zeytun meyvaları diye terceme etmemeli, gerek Îseviyyette gerek Museviyyette gerek İslâmda « الَّذِى بَارَكْنَا حَوْلَهُ » mucebince mubarek tanınan ve hayr-u bereketinden istifade için salâhta musabeka ile çalışılması arzu edilen arzı mukaddese dahi işaret olmak üzere ma'hud tîn ve zeytun isimleriyle şöyle demelidir: Kasem olsun o tîne ve zeytune 2. ﴿وَطُورِ سِينِينَ﴾ ve turisînîne -Ve sînîn dağına ki Hazreti Musânın teklîmi ilâhîye mazhar olduğu dağ olup sînin kesri veya fethi ve nunun meddiyle Turi sînâ ve Turi seynâ diye de ma'ruf ve meşhurdur. Ahiri kasr ile medsiz Turi seyna dahi denildiği Kamusta mezkûrdur. Bahirde, bunun Şamda bir dağ olduğunda ihtilâf yoktur demiş, Şihab da bu meşhurun hılâfı olduğu, çünkü bu gün ma'ruf olan Turi sînanın Akabe ile Mısır arasındaki Tih kurbunda bulunduğu beyanıyle i'tiraz etmiş ise de Bahrin maksadı da Mısır arzına mukabil ve Filestîne dahi şamil

olan mutlak arzı Şam olmalıdır. İhtilâf yoktur denilmesi bunu iş'ar eder. Netekim İbni Cerîr de hep Şamda bir dağdır, bir mubarek dağdır diye rivayet eylemiştir. Tur, dağ ve bilhassa nebatlı dağ, cebeli zu nebat demektir.

SÎNÎN, o dağın bulunduğu ve muzaf kılındığı buk'anın ismi olup beyrun ve emsali gibi muamele olunarak cemi' suretinde « واو », « يـا » ile i'rablandığı, ba'zı kerede « يـا » ile bırakılıp nuna i'rab harekeleri verildiği söylenmiştir. Zâhirî sînler dağı demek gibidir. Ahfeş demiştir ki sînîn,

şecer ma'nasına cemi'dir, müfredi sînedir. Sanki turi eşcar demek gibidir. Kelbîden de turi sînîn, « اَلْجَبَلُ ذُو الشَّجَرِ », ağaçlı dağ diye mervıydır. Bunlar « فَلَمَّآ اَتٰيهَا نُودِىَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ فِى الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ اَنْ يَا مُوسٰٓى الخ » âyetinde buk'ai mubarekedeki şecerei Musâya işaret olsa gerektir. İbni Ebî Hâtim, İbni Münzir, Abd ibni Humeyd, İbni Abbasdan: Sînîn, hasen ya'ni güzel demektir diye rivayet etmişler, dahhâkden de böyle rivayet olunmuş, ıkrimeden de bunun güzel ma'nasına

olması Habeş lisanı olduğu ziyadesiyle rivayet olunmuştur. İbni Cerîr ve İbni Asâkir Katadeden de sînîn: Mubarek, güzel, ağaçlı dediğini rivayet eylemişlerdir. Maamafih İbni Cerîr demiştir ki bu kavillerden savab olan Turi sînîn, cebeli ma'ruftur deyenlerin kavlidir. Çünkü tur, nebatli dağ demektir, Sînîne izafeti onu ta'rif içindir. Eğer Hasen, mubarek ma'nasınadır diyenlerin dediği gibi tura sıfat olsa idi tur tenvinli olurdu, çünki birşey bir daî bulunmadıkca sıfatına muzaf kılınmaz اهـ. Ya'ni sînîn, güzel mubarek ma'nasına olsa idi turisînîn sıfat terkibi olmak lâzım gelir, tur, munsarıf olduğundan terkib, izafet terkibidir diyor. Bu da ekseriyyetle kabul edilmiş bulunuyorsa da zikrolunduğu üzere güzel, mubarek ma'nasınadır diyenler terkibin vasfı olduğuna kail olmuş değillerdir. Şecer veya mevzi' gibi mevsuf takdiriyle veya sıfatı gâlibe kabîlinden isim olarak ta'rif için muzafı ileyh yapılmış olmasına mâni' olmaz. Maksadları güzel dağ demekten ibaret değil, mevziının veya otunun, ağacınını mubarekliğini, güzelliğini beyan ma'nasîna «mubarek, güzel dağı» demek olmasında ve Hazreti Musâya teklîmi ilâhî vakı' olan ma'ruf Turisînaya bu ma'na ile turi sînînîn denilmiş bulunmasında bir mahzur olmadığı gibi Kur'anda onun hakkında vârid olan vadii mukaddes, vadii eymen, buk'ai vardır. Burada ahseni takvimden bahsa mukaddime

olmağa

da yakışır, bu suretle o tîn ve zeytun ve turi sînîn üçüne kasem, arzı mukaddese kasem ma'nasında olur. Şu da üçü mecmuuna ma'tuf olur. 3. ﴿وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِينِۙ﴾ ve bu bedeli emîne -ya'ni ya Muhammed bu bulunduğun, doğub büyüdüğün, ba's buyurulduğun, hıtabı izzetle emniyyete irdiğin, emîn vasfiyle ma'ruf olan beldeye de kasem olsun. Ki müfessirîn buna bil'ittifak Mekke demişlerdir. Çünkü Sûrei Beledde de geçdiği üzere « اَلْبَلَدُ » Mekkenin bir ismi olduğu gibi « وَاِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَاَمْنًاۜ وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ اِبْرٰهِيمَ مُصَلًّىۜ » buyurulduğu üzere nâse bir sevab yeri, bir emm-ü eman olan Beyt ve makamı İbrahim onda, ve « اَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا اٰمِنًا يُجْبٰٓى اِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَىْءٍ » buyurulan haremi âmin onda olduğu için beledi âmin unvaniyle ma'ruf olan da odur. Âlûsînin zikrine göre merfu bir hadîste de: « وَهُوَ مَكَانُ الْبَيْتِ الَّذِى هُوَ هُدًى لِلْعَالَمِينَ وَمَوْلِدُ رَسُولِ اللّٰهِ وَمَبْعَثُهُ » o âlemlere hidâyet olan Beytin mekânı ve Resûlullahın mevlidi ve meb'asidir diye vârid olmuştur. Bundan bu Sûrenin Mekkede nâzil olduğu anlaşılırsa da hicretten evvel mi, sonra mı olduğu anlaşılmaz, hicretten sonra nâzil olanlar Mekkenin fethinden sonra Mekkede nâzil olmuş bulunsalar bile Medenî sayıldığına göre hicretten evvel nüzulü ma'nasına mekkî olmasını ıktiza etmez, Medenî de olabilir.

Şu halde bu Sûre Mekkenin fethinden sonra orada nâzil olmuş ise Katâdeden mervıy olduğu üzere Medenî demek olur. Cümhurun Mekkî demesi de Mekke içinde nâzil olması ma'nasıyle te'vil olunabilir ve bu ma'na bu Sûrenin mâkabline bir netice gibi olan mazmununa da pek yakışır ise de Mekkî olmakta meşhur olan ma'na hicretten evvel olmasıdır. Şu halde Resûlullaha bu te'minat daha o zaman verilmiş demektir.

EMÎN, emanetten fâil ma'nasına feîl, gadr-ü hıyanetten ârî, kendisine bırakılan şeyi iyi hıfz edici emniyyetli demektir. Bu ma'na da âmin, ismi fâi'li mesmû değildir

Sh:»5934

deniliyor « حَرَمًا اٰمِنًا » gibi emîn makamında kullanılması zû-emn, emniyyetli mealin de olarak nisbet ma'nasına olduğu söylenmiştir. Çünkü ismi fâ'il olarak âmin emni alan, ya'ni korkusu olmıyan yâhud emniyyet eden veya emn-ü eman veya emanet veren demektir, Beldenin eminliği de içinde bulunan kimseleri emîn bir adamın emâneti hıfz etmesi gibi hıfz eder, tecavüzden korur olmasıdır ki teşbihî bir ma'nadır veya emn-ü emandan mef'ul, me'mun ma'nasınadır ki korkulmaz, korkutulmaz, emniyyet ve âsayiş içinde demektir. Beldenin bu ma'naca emîn olması da içindeki halkın me'mun olması, ya'ni gailelerinden

korkulmaması ma'nasına isnadı mecazîdir. Şu halde emniyyetli demek iki ma'nayı dahi ifade edebilir.

Mekkei mükerremenin böyle beledi emîn oluşu ise «

جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ » mucebince tarafı

ilâhîden nâsın durumu için Beyti haram yapılmış olan Kâ'bei muazzame makamının harîmi olması ve

ziraatsiz bir vâdî olduğu halde Hazreti İbrahimin «

رَبَّنَآ اِنّٓى اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِى بِوَادٍ غَيْرِ ذِى زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُواالصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ اَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِى اِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ » duâsına mazher olarak « اَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا اٰمِنًا يُجْبٰٓى اِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَىْءٍ » ve « اَوَ لَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ

» minnetleri mısdakınca âmin bir harem bulunması ve Resûli ekrem sallâllahü aleyhi vesellem

Hazretlerinin mevlid ve mebasi olması «

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ » va'di ilâhîsi mucebince ahalisinin hem Resûlullah içlerinde bulunduğu müddetçe hem

de Allah teâlânın mağfiretine tâlib olarak istiğfar eyledikleri müddetçe ta'zib olunmıyacaklarına dair te'minat

bahş edilmiş bulunması haysiyyetleriledir. Emniyyet ise hayatın en mühim şartlarından olduğu cihetle

Mekkeye böyle beledi emîn unvanıyle kasem edilmesi bunun da emniyyet itibariyle Tîn ve Zeytun ve Turi sînîn diye işaret olunan ve niza'dan sâlim bulunmıyan Arzı mukaddes buk'alarından daha mukaddes ve binaenaleyh ahid Sh:»5935

ve kasemi ilâhîde daha yüksek bulunduğunu anlatan ve bu suretle bu kasemlerede maddî tattan ma'nevî emniyyet zevkına doğru yükselen bir terakkî vardır ki bu bize insan hılkati için yurd emniyyetinin ehemmiyyetini ve yurdların, beldelerin kıymeti hakikî emniyyeti ile mütenasib, bunun da dîn ile alâkadar olduğunu anlatır. Bu vechile beledi emîn vasfı Mekkeyi göstermekle beraber sair beldelerin de kıymetleri en ziyade emniyyet ve âsayiş noktai nazarından ölçülmesi iycab edeceğine işaret eyler ki bu işaret «

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَاْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّٰهِ فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ» mazmunudur. İşte Tîn, Zeytun, Turi sînîn, bu Beledi emîn isimlerinin tanınmış olan ahid ma'nalarıyle zihinlere sarahaten veya delâleten ifade ettiği bu ma'na ve mazmunların aledderecat ehemmiyyeti kasem ile ihtar olunduktan sonra

bu kasemlere cevab olarak buyuruluyor ki:

4. ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِی اَحْسَنِ تَقْوِیمٍ﴾ Hakikaten biz insanı ahseni takvîmde halk ettik -ya'ni insan cinsini maddeten ve ma'nen doğrultmanın, kıvama koymanın, biçimlendirmenin en güzelinde: En güzel biçimde olarak yarattık. Fi ahseni takvim, « كَائِنًا فِی تَقْوِیمِ اَحْسَنِ تَقْوِیمٍ » ma'nasında zarfı müstekarr olarak insandan haldir.

TAKVİM; Eğriyi doğrultmak, kıvama, nizama koymak, kıymet biçmek, kıymetlendirmek ma'nalarına gelir. Tenvini tenkir ve tefhıym için olarak ahseni takvîm, her hangi bir takvimin veya büyük bir takvimin en güzeli demek olur. Bu ise her ma'nasıyle takvimin en güzel biçimi demek olacağından maddî ma'nevî her türlü güzelliğe şâmil olur. Belinin doğrulmasından, endamından güzelleşmesinden, kuvâ ve melekâtının

yükselmesinden, akl-ü ırfan ve ahlâkıyle ilâhî hüsne irmesine kadar gider. Belinin doğrulmasını, kametinin istikametini bütün bu ma'nalardan kinâye olarak veya zâhirden batına geçmek, Zeminden Semaya yükselmek için bir mebde' halinde mülâhaza edebiliriz.

Bahirde der ki: Nehaî ve Mücahid ve Katâde: Suret ve havassının güzelliği demişler, kametinin doğruluğu da denilmiş ve Ebubekir ibni Tahir, akl-ü idrâk ve temyiz ile tezyini demiş, Ikrime de şebabı ve kuvveti demiş ise de evlâsı her ahsen olana umumudur اهـ. Ya'ni gerek kadd-ü kametinin doğruluğu ile günden güne artan sureti hissıyyesinin güzelliği ve gerek aklının, zihninin ayatı hakk-u hayrı ve ıhtar olunan mehasin ve maalîyi idrâk edebilecek vechile güzel kabiliyyeti ve gerek ilâhî ahlak ve evsaf ile tahalluk ve ittisaf edebilecek derece de inkişaf ve tekemmüle müsaid olan ahlak güzelliği gibi sureten ve ma'nen her türlü güzelliğe şamildir. Gerek fizikî ve cismanî bakımdan, gerek ahlak ve ma'neviyyat itibariyle ruhanî bakımdan insan en güzel bir kıvama irebilecek en güzel bir biçimde yaradılmıştır. Hakikaten insan mahiyyetine, insanlık âlemine im'anı nazarla bakan ve onun zâhirinde ve sirrindeki dekayıkta fikrini cevelân ettiren kimse onu ba'zı ecillenin dediği gibi gayb-ü şehadet mecralarının mecmaı, ifade ve istifade felekleri neyyireyninin matlaı, kalemi hakk ile kitabı hılkate yazılmış suturı acâibin mütûn-ü nususunu havi ve onlardaki ilâhî esrar ve bedayıın olmuş ve olacak mazmunları şârıh bir nushai câmia görür ve Hazreti

Aliye nisbet olunan şu mazmunun sıdkına âgâh olur:

دوائك فيك ولا تشعر و دائك منك وما تبصر

و تزعم انك جرم صغير و فيك انطوى العالم الاكبر

İlâcın sendedir de farkında olmazsın Derdin de sendendir fakat ki görmezsin

Sanırsın ki sen sade küçük bir cirimsin Halbuki sen de dürülmüş en büyük âlem

Sh:»5937

Menkuldür ki: Kazıy Yahya ibni Eksem ve ba'zı Hanefiyye: Zevcesine sen kamerden daha güzel olmamış isen boşsun» diyen bir kimseye talâk vakı' olmaz diye fetva vermişler ve bu âyet ile istidlâl eylemişlerdi. Şübhe yok ki bu güzelliği yalnız cirmi sağirde, maddî şekl-ü kıyafette arayan hata etmiş olur. Yüzler nekadar yaldızlansa onda bir mehtab parıltısı olmaz, fakat mehtabı gören göz, husn-ü aşkı sezen bir öz vardır ki güzellik ondadır. Ma'şuklarını mahı tabandan, hurşidi rahşandan daha güzel olarak tavsîf eden şâirlerin mâcerâyı aşkı inliyen hisaba gelmez şiirlerinde parlıyan cacibei husn-ü an bile sade topraklara

gömülmeğe mahkûm maddî suretin değil, gönüllerde kaynaşan ruhanî bir tecellînin cilvesidir. Husn-ü aşk zâhire dikilen bir suret değil, gönülde kaynıyan bir ma'nadır.

Hayaliyle tesellidir gönül meyli visal etmez

Gönülden özke bir yar olduğun âşık hayal etmez

diyen şâir de bu ma'nayı terennüm etmek istemiştir.

Hasılı insanın güzelliği ahseni takvimde olması duygusuz olan şekl-ü suretinde değil, duygusunda ve bâhusus husün denilen ma'nayı anlamasında ve o duygudan güzellerin güzeli ahsenülhalikîni ve onun husni mutlakla en güzel olan sıfatı kemalini tanıyıp onun ahlâkıyle mütehallık olmasındadır. İnsan fıtratının kıvamı ve namzed olduğu tekâmülü budur. İnsan ilk doğuşunda bu kemalde olarak değil, fakat bu kıvama, bu kemale, bu gözelliğe doğru doğrulmak kabiliyyeti verilmek ma'nasına takvimin en güzelinde yaradılmıştır. Yoksa onda hiç bir fânîlik şâibesi, bir süfliyyet hali bulunmazdı. Halbuki öyle olmadığı görülüp duruyor. Efradın husnünde meratib olduğu ve her ferdin fânîlikten, âlemi süflîden, husni mutlâka yaraşmıyan şâibelerden, ihtiyaclardan bidayeten bir hıssası, zenb-ü vizri denilen ve günden güne

atılması

Sh:»5938

lâzım gelen bir derdi bulunduğu ve bu suretle beden bârını ata ata ruhların temizliğe ve felâha gittiği ve böyle bir takımlarının yükselmesine mukabil diğer bir çoklarının da hiç bir hıssai husnü kalmıyarak en sefil derekelere kadar yuvarlanıp durduğu meşhud bulunuyor. Onun için buyuruluyor ki:

5. ﴿ثُمَّ﴾ sonra -bunda zâhir olan Terahî zemânîdir. Maamafih rütbî olmak da melhuzdur deniliyor. Bu surette ba'zı insanlar bidayeten de ahseni takvimde olmamış olur. Bundan da teklîfi mâlayütak münakaşası açılmak lâzım gelir. Doğrusu ahseni takvîmden hiç hissesi olmıyana insan ismi sadık olmaz. Bir insan denilince elbette ondan bir hıssası olmuştur. O halde terahî rütbî değil, zemânîdir. Ya'ni bir zaman sonra ﴿رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِلِينَ﴾ onu, o ahseni takvimde yaradılan insanı esfeli sâfilîne çevirdik sefîli yaptık. Yâhud o güzel biçiminden tahvil ettik de maddeten ma'nen kötüleşmiş en sefîl bir halde Cehenneme veya Cehennemin en aşağı tabakasına doğru ittik, temizlik yerine eğrilik, güzellik yerine çirkinlik, terakkî yerine tedennî, sıhhat yerine za'f-ü maraz, gençlik yerine kocalık, akl-ü ma'rifet yerine

cehâlet, bınaklık, sa'y-ü amel yerine atalet, hürriyet yerine esaret, refah yerine darlık, izzet yerine zillet, lezzet yerine elem ile erzeli omre, ondan hayata mukabil ölüme, çürüyüp kokmağa, ondan kıyamette, Dünyaya mukabil Cehenneme veya Cehennemin en alt tabakasına doğru kaktık « فِى الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ » olacak kadar merdud kıldık.

Sh:»5939

6. ﴿اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ Ancak iyman edip salih ameller işliyen, o ahseni takvime yaraşır, Allahın rızasına uyarak ilerisi, Âhıreti için hayra yarar, semere verir, güzel işler yapan kimseler müstesnâ -bunlar öyle merdud olmaz, o süfliyyet derekesine düşmez, surî hüsni, maddî kıvamı zayi' etseler bile ona mukabil halâsa, ahsen olan hüsni mutlâka, daha ziyade sevimliliğe, o ıyman ve amelin semeratını iktitaf edecek hüsni hâtimeye doğru giderler. Çünkü ﴿فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ﴾ onlar için öyle bir ecir vardır ki kesilmez, tükenmez veya minnet edilmez, bilâ minnet ebediyyen devam eder, o bedenler amelden kaldığı, fenaya gittiği halde de o ecir minnetsiz olarak ilel'ebed devam eder. Binaenaleyh onlar sefîl olmak şöyle dursun çalışma külfetinden dahi âzâde olarak o ahseni takvimin gayei kemaline ermiş, hüsnâ ve ziyadesiyle cemali Hakka kavuşmuş

olur. İşte o Tîn ve Zeytunun, o Turi sînînin, o beledi emînin asıl ihtar ettiği ma'na da budur. Halık teâlânın lütf-ü ihsanına ve emr-ü hukmüne, bu mücazat ve mükâfat kanunu ile mes'uliyyete iyman edip mucebince Allah için güzel ameller işliyerek o ahseni takvimi gayei kemaline götürmeğe çalışanların kesilmez bir ecr-ü mükâfata irmeleri, bunlardan maadasının, ya'ni iyman ile ameli salihi olmıyanların da esfeli sâfilîne yuvarlanmaları kazıyyesidir. İymanı olmıyanların her ne yapsalar o sefalet ve süfliyyete düşecekleri muhakkaktır. Dînin bütün ma'nası da bu ceza ve mes'uliyyette, bu iyman ile Allah için ameli salih kanununda hulâsa olunur ki bu kul

Sh:»5940

tarafından iyman ve itaat ile salih, Allah tarafından da iyilik ve kötülük yollarını bildirerek iyiliğe iyilik, kötülüğe kötülük ile ecr-ü cezayı tazammun eder. « اِنَّ الدّٖينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ » buyurulan islâm da bu iki haysiyyeti ihtiva eder. Ya'ni dîn, Allah ile ahseni takvimde yarattığı kullar beyninde bir nisbet, bir tâbiiyyet kanunudur ki kullar tarafından fi'line göre cezaya inanıp iyman ve ameli salih ile selâmete irmek, Allah tarafından ma'nası da iyiyi kötüyü, güzeli çirkini bildirip ona göre hukm-ü cezasını tatbîk ederek kötüleri esfeli sâfilîne iterken iyman ile ameli salih yaban iyileri âlemi süflîden âlemi

ulvîde selâmete çıkarmak, kesilmez ecr-ü mükâfat ile bezmi ehadiyyete almaktır. Onun için idi ki evvelki Sûrenin âhirinde « وَاِلٰى رَبِّكَ فَارْغَبْ » buyurulmuş idi. İşte burada bu ecr-ü ceza hulâsa edilmiş, dînin ma'nası da bu mükâfat ve mücazat kanununda toplanmış bulunduğu için netice olarak buyuruluyor ki: 7. ﴿فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ﴾ o halde artık sana dîni ne tekzîb ettirebilir? -Bu hakikat böyle iken: Bu ecr-ü ceza, o ahseni takvim ile hılkat, sonra esfeli sâfilîne red ve iyman ile ameli salihe tükenmez ecir bir taraftan meşhûd, ma'kul, menkul bunca şevahid ve delâili ile ma'lûm, bir taraftan da bu va'd ve ıhbarı ilâhî ile müeyyed ve muhakkak ve sırf maddî bakımla bakıldığı zaman bile çalışmıyanların ücret alamadığı ve bedenlerin nihayet çürüyüp kokarak atıldığı göz önünde durur iken bundan sonra artık sana dîn yalandır, o cezanın, o ecrin aslı yoktur ameli salihten alıkoyup o tükenmez ecirden mahrum edecek ve yalancılıkla, dinsizlikle esfeli sâfilîne ittirecek ne gibi bir sebeb olabilir? Ey o ahseni takvimde yaradılmış ve sonra esfeli sâfilîne red tehlükesine ma'ruz bulunmuş olan insan! Yâhud ya Muhammed! Bu hakikat, bu ecr-ü ceza böyle sâbit ve Dünyada bile görülüp dururken ve sen

de bu ahseni takvîm ve iyman gibi hulukı azîm varken sana dîn hakkında yalan söyliyorsun, diye kizb isnad ettirecek ne gibi bir sebeb olabilir?. 8. ﴿اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ﴾ Allah ahkemülhâkimîn değil mi? -Hâkimlerin hâkimi, hukümdarların hukümdarı değil mi? Hâkimler, hukümdarlar, ısyan edenlere ceza, itaat edenler, iş görenlere ecr-ü mükâfat verir bir dîn demek olan ceza ve mes'uliyyet kanunlarını tatbîk ediyorlar da onların hepsinin üzerinde hâkim olan Allah teâlâ hukmünü infaz etmez, ecr-ü ceza vermez, dînini yürütmez olur mu? Elbette olmaz. Hiç şübhe yok ki insanı o ahseni takvim ile yaratan Allah ahkemülhâkimîndir. Onun dîni her dînden üstün Hak dînidir. O dînini yürütecek, güzel ile çirkini, yalancıyı doğruyu ayıracak, iyman edip sıdk-u halâs ile güzel güzel ameller yapan mü'minlere ecir verecek, kâfirleri, dînsizleri de esfeli sâfilîne yuvarlıyacaktır. O halde insan olan dîne yalan dememeli, cezayı inkâr etmemeli, insan kuvvetli olunca haklı olur, her yaptığı yanınâ kalır, ceza görmez, kanunı ceza âcize hastır sanmamalı, hâkim hukmünde kendi kuvvetine mağrur olup da hak ve adaletten ayrılmamalı. O ahkemülhâkimînin hukm-ü kudretinden korkmalı, esfeli sâfilîne yuvarlanmaktan sakınmalı, onun dîn ile mütedeyyin olmalı, ona iyman edip Allahın kullarına karşı adalet ve âlemde salâha hızmet ile o tükenmez ecre irmelidir. Yoksa o ahseni takvimi yaratan Allahı ahkemülhâkimîn değildir zanneden kendine yazık etmiş olur. Bu suretle bu âyet, kâfirlere inzar, mü'minlere tebşirdir. Tirmizî, Ebu Davud ve ibni Merduye Ebu Hüreyreden rivayet eylemişlerdir ki Resûlullah sallâllahü aleyhi vesellem: Her kim vettini vezzeytuni

okuyup da « اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ » e geldiğinde « بَلٰى وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ = beli ben de ona şâhidlerdenim» desin buyurmuştur. Ba'zı rivayetlerde de Resûlullah bu âyete geldiği vakıt « سُبْحَانَكَ فَبَلٰى » derdi.

Sh:»5942

Bu Sûrede insanın hılkati ve dînin hakikatı bu vechile tesbit ve telhîs edilerek hem evvelki Sûreler bir hulâsaya bağlanmış, hem de bundan sonraki Sûrelere bir temhid yapılmıştır. Dîn yalan değil hak, Allah ahkemülhâkimîn olunca, oku rabbinin ismiyle oku diye okutmağa başlamak ne kadar güzel ve ne kadar yerindedir.